كورتة **1**

ثێشنياز **5**

بۆ حكومەتى ئێران 5

رِةشبطيرى و مامةلَةى زيندانيان لة كاتى دةستبةسةريدا 5

ضاكسازى ياساى 5

بۆ حكومەتى توركيا 6

بۆ حكومەتى هەريَمى كوردستان 7

بۆ ئۆفيسى كۆميتةى بالآى ثةنابةرانى رِيَكخراوى نةتةوة يةكطرتووةكان 7

بۆ وولآتانى سيَيةم، وولآتانى ئةوروثا، كةنةدا، ئوسترااليا و وولآتة يةكطرتووةكانى ئةمريكا.................. 7

طوزةران و ذيانى ئاوارةييان... **8**

كورتة

لة 19ى تشرينى دووةمى 2006دا، رِيَبين رِةحمانى لةلايةن هيَزة ئةمنيةكانى ئيَرانةوة لة كرماشان دةستطير دةكريَت لةوكاتةى سةرقالَى تؤذينةوة كردن بوو لةسةر هؤطربوون بة ماددة هؤشبةرةكان و نةخؤشى ئايدز لة ناوضة سةرةكيةكانى كوردستانى ئيَران. رِةحمانى بؤ ماوةى دوو مانط لة زيندانيَكى سةر بة وةزارةتى هةوالَطريدا دةستبةسةر كرا. لةماوةى بةندكردنيدا، لةلايةن ئةفسةرانى ئةو دةزطايةوة لة هةردوو شارى كرماشان و سنة ضةندين جار ليَكؤلَينةوةى لةطةلَ كراو دووضارى ئةشكةنجةدانى توندى جةستةيى و دةروونى بوويةوة.

ثاش 15 خولةك لة دادطايكردن و بةبىَ ئامادةبوونى ثاريَزةرى بةرطريكار لة كةيسةكةى، لة كانوونى دووةمى 2007دا، دادطاى شؤرِشى ئيَران بة تؤمةتى "كاركردن لة دذى ئاسايشى نةتةوةيى" و "ثرِوثاطةندة كردن لة دذى دةولَةت" سزاى ثيَنج سالَ زينداني بةسة رِةحمانيدا سةثاند.

ثاش ئازادكردنى لة كؤتايى سالَى 2008دا، رِةحمانى بؤى دةردةكةويَت كة لة زانكؤ دةركراوةو ضيتر ناتوانىَ لة خويَندن بةردةوام بىَ. ثاشان رِةحمانى دةبيَتة ضالاكةوان و ئةندامى طرووثيَكى ناوخؤيى. بةهؤى زيادبوونى فشارةكان لةسةر خؤيى و خيَزانةكةى، بة ناضارى لة سالَى 2011دا، لة ئيَران هةلَديَت و وةك ثةنابةر لة كوردستانى عيَراق نيشتةجىَ دةبيَت.

رِةحمانى يةكيَكة لةو ذمارة زؤرةى رِؤذنامةنووس و ثاريَزةر و ضالاكةوانانةى مافى مرؤظ كة لة ماوةى رِابردوودا ناضار بوون وولآتةكةيان جيَبهيَلَن، بة تايبةت لةثاش دةستثيَكردنى هةلَمةتة سةركوتكاريةكانى دةسةلآتدارانى ئيَران لة دواى خؤثيشاندانةكانى خةلَكى ئةو ولآتة لة دذ ساختةكاريةكانى هةلَبذاردنة سةرؤكايةتيةكةى سالَى 2009 كة تيَيدا مةحموودى ئةحمةدى نةذاد بؤ جارى دووةم وةك سةرؤكى ئةو وولآتة دةستنيشان كرايةوة. شالأوة سةركوتكاريةكةى حكومةت زنجيرةيةك لة ثيَشيَلكارى ئاشكراى لة دذى مافةكانى مرؤظ لة خؤطرت وةك كوشتن، ئةشكةنجةدان، رِةشبطيرى و ثيَشيَل كردنى مافةكانى خةلَكى ئةو وولآتة لة ئازادى رِادةربرِين و طردبوونةوة.

ئةم رِاثؤرتة بةلَطةكانى ثيَشيَلكارى ئةو هةلَمةتة سةركوتكارية دةخاتة رِوو، كة لة قوربانيانى سةرةكى هةلَمةتةكةوة وةطيراون لةوانةش ضالاكةوانةكانى كؤمةلَطةى مةدةنى ئيَرانى. لةبةرئةوةى هيومان رِايتس وؤض رِيَطةى ثيَنادرىَ لة ئيَران كار بكات، بؤية زؤريَك لةو دؤكيوميَنتانةى لة رِاثؤرتةكةدا ئامادةيان ثيَكراوة لةرِيَطةى ضاوثيَكةتنةوة لةطةلَ ضالاكةوانانى وةك سؤزان بة دةست هاتوون، كة ئةمانةش دوابةدايى دةستثيَكردنى شالأوة سةركوتكاريةكانى ثاش هةلَبذاردنةكةى سالَى 2009 ئيَرانيان جيَهيَشتوةو رِويان كردؤتة وولآتى توركيا و كوردستانى عيَراق كة وةك ئاوارة وثةنابةر لةو شويَنانة نيشتةجىَ بوون. رِاثؤرتةكة تيشك دةخاتة سةر ضوار طرووث: ئةوانيش بريتين لة ضالاكةوانانى مافى مرؤظ، رِؤذنامة نووس و بلؤطةرةكان, ثاريَزةرانى بوارى مافى مرؤظ, خؤثيشاندةران و ئةوانةى بة خؤبةخش هاوكارى هةلَمةتى هةلَبذاردنةكانى سةرؤكايةتى مير حوسةين مووسةوى و مةهدى كةرِووبيان كردووة، ئةمانة هةموويان بوونة ئامانجى هيَزة ئةمنيةكان و دةزطاى هةوالَطرى ئيَران. هةروةها رِاثؤرتةكة باس لةو هؤكارانة دةكات كةواى لةم كةسانة كردووة بة ناضارى وولآتةكةيان جيَبهيَلَن، لةطةلَ ئةو ئاستةنطانةى رِوبةرِوى دةبنةوة وةك ئاوارة و ثةنابةر لة وولآتى توركيا و كوردستانى عيَراق.

هةرضةندة، ذمارةيةكى زؤر لةو سةدان هةزار خؤثيشاندةرةى كة رِذانة سةر شةقامةكانى ئيَران لةدذى ئةنجامى هةلَبذاردنة سةرؤكايةتيةكةى سالَى 2009، هةموويان ضالاكةوانى مةدةنى و سياسى نةبوون، بةلاَم هيَشتا بوونة ئامانجى هيَزة ئةمنيةكان و دةزطاى هةوالَطرى ئيَران (ئيتلاَعات). ثاش كؤتايى هاتنى خؤثيشاندانةكان، دةسةلاَتدارانى ئيَران بةردةوام بوون لة هيَرشة سةركوتكاريةكانيان بؤ سةر هةموو دةنطة نارِازيةكان و رِيَكخراوةكانى كؤمةلَطةى مةدةنى و هةروةها ئةو ضالاكةوانانةشيان كردة ئامانج كة ثةيوةنديةكى كةم يان هةر هيض ثةيوةنديان بة خؤثيشاندانةكانةوة نةبوو، بةلاَم دةسةلاَتدارانى ئيَران ئةمانةيان بة لايةنطرانى شؤرِشى سةوزن لةقةلَةمدا و تؤمةتباريان كردن بة كاركردن بؤ لةناوبردنى بنةماكانى كؤمارى ئيسلامى.
ضالاكةوانانى مافى مرؤظ, رِؤذنامةنووسان و ثاريَزةرانى بوارى مافةكانى مرؤظ لةطةلَ ئةندامانى ثارتة ئؤثؤسيزيؤنةكان بوونة ئامانجى سةرةكى ئةم هيَرشانة. هيَزة ئةمنيةكان ذمارةيةكى زؤر لة ضالاكةوانيان دةستطير كرد، بةوانةشةوة كة داكؤكيكةر بوون لة مافى كةمينةكان و ذنان و خويَندكاران. ئةمانة زؤريَكيان لةو دادطايانةدا دادطاى كران كة هيض ثيَوةريَكى نيَودةولَةتيان بوَ دادطايكردنيَكى عاديلانة تيَدا نةبوو. بة دةيان لةم ضالاكةوانانة لة زيندانةكاندا مانةوة بة تؤمةتةكانى وةك "كاركردن لة دذى ئاسايشى نيشتمانى،" "بلاَوكردنةوةى ثروثاطةندة لة دذى دةولَةت،" يان "ئةندام بوون لة طرووث و رِيَكخراوى قةدةغة كراو."

سةرةرِاى دادطايكردنى ذمارةيةك لة ضالاكةوانى كؤمةلَطةى مةدةنى و ئةندامانى ثارتة ئؤثؤسيزيؤنةكانيان بة بةرضاوى كاميَراى تةلةفيزيؤنةكانةوة بة تؤمةتى هةولَدان بؤ بةرثاكردنى "شؤرِشى سةوز"، يةكيَكى تر لةو رِووداوانةى كة ترس و دلَةرِاوكيَيةكى زؤرى خستة نيَو كؤمةلَطةى مةدةنى ئيَرانيةوة "ئيَران ثراكسى" بوو. ضةند مانطيَك لة دواى هةلَبذاردنةكةى سالَى 2009 و لة ذيَر ناوى كاروبارى "ئيَران ثراكسى" دةسةلاَتدارانى ئيَران نزيكةى 30 ضالاكةوانى ئيَرانيان داية دادطاكان. لة مانطى مارسى 2010 دا، داواكارى طشتى رِايطةياند كة 30 كةسيان دةستطير كردوة بة تؤمةتى بةشدار بوون لة ثيلانيَكى دةزطاى هةوالَطرى (سى. ئاى. ئةى) ئةمريكى بؤ رِوخاندنى حكومةتى ئيَران.داواكارى طشتى دةستطير كراوةكانى بةجيَبةجىَ كردنى ثيلانيَك لة ذيَر ناوى" ئيَران ثراكسى" تؤمةتبار كردو ئاماذةى بةوةكرد كة ثلانةكة بة نهيَنى لة رِيَطةى ضةند رِيَكخراويَكى ناحكومي وولاَتةكةيةوة ئةنجامدراوة. دادطاى شؤرِشى ئيسلامى حوكمى زينداني دريَذخايةنى بؤ ذمارةيةك لةم كةسانة دةركرد كة بة تؤمةتى مةترسى بؤ سةر "ئاسايشى نةتةوةيى" دادطايي كرابوون، هةضةندة بةهيَز ناضار كرابوون دان بةو تؤمةتانةدا بنيَن.

شالاَوة سةركوتكاريةكانى ثاش هةلَبذاردنةكةى سالَى 2009، كاريطةريةكى رِيشةى لةسةر كؤمةلَطةى مةدةنى ئيَرانى دروستكرد. ضيتر هيض رِيَكخراويَكى سةربةخؤ ناتوانيَ بة ئاشكرا لةو بارودؤخة سياسيةى ئيَراندا كار بكات. حالَى حازر، زؤريَك لة داكؤكيكةرانى مافةكانى مرؤظ و رِؤذنامةنووسان يان لة زيندانةكاندا بةندكراوون يان هةلَهاتوون و ذيان لة تاراوطة بةسةر دةبةن، ئةمة جطة لةوةى ضةندةها ضالاكةوانى تريش بوونةتة ئامانجى هةلَمةتة سةركوتكارية يةك لةدواى يةكةكان و شالاَوة رِةشبطيريةكانى دةسةلاَتدرانى ئيَران. حكومةت هةموو رِيَطةيةك دةطريَتة بةر بؤ سةركوت كردنى كؤمةلَطةى مةدةنى و كث كردنةوةى دةنطةكان ، تةنانةت ئةو ثاريَزةرانةشى كردؤتة ئامانج كة بةرطرى لة كةيسى ضالاكةوانان و ئةندامانى ئؤثؤسيزيؤن لة دادطاكاندا دةكةن. لةم ضةند سالَةى دوايدا، فشارى سةر ئةو ثاريَزةرانةى بةرطرى لة كةيسى ضالاكةوانان دةكةن بةشيَوةيةكى بةرضاو زيادى كردووة، ضةندين ثاريَزةرى ناسراوى وةك "شيرين عةبادى" كة خاوةنى خةلاَتى ئاشتي نؤبلَة، هةلَهاتوون و وولاَتيان جيَهيَشتووة. لةكاتيَكدا عةبادى بة طةشتيَك لة ئةوروثا بوو برِياريدا نةطةرِيَتةوة ئيَران ثاش ئةوةى بؤى دةركةوت طةر بطةرِيَتةوة رِوبةرِوى دةستطير كردن و زيندانيكردنيَك دةبيَتةوة كة مةرامى سياسى لة ثشتةوة بيَت. هةروةها ثاريَزةرانى ناسراوى وةك (محمد مستةفايى) و (محمد ئؤليفارد) كة ئةمانيش ناضار بوون ئيَران جيَبهيَلَن و دواى مافى ثةنابةريَتي لة وولاَتانى دةرةوة بكةن.

(محمد مستەفای) ناضاربوو لە ئێران هەڵبێت ثاش ئەوەی خێزان و کەس و کارەکەی دەست بەسەر کران و خۆیشی ضەندین جار لەلایەن دەسەلأتدارانی ئێرانەوە بانطهێشت کرا بۆ لێکۆلَینەوە. مستەفای ئێستا لە وولأتی نەرویج نیشتەجێیە. (محمد ئۆلەیفارد) کە یەکێکی ترە لە ثاریزەرە ناسراوەکان و بەرطری لە ضەندین کەیسی بالأ کردووە لە بەردەم دادطاکانی شۆرِش و دادطا مەدەنیەکاندا، ئەمیش ناضار بوو هەلَبێت و وولأت جێبهێلَێ، ثاش ئەوەی لەلایەن دەسەلأتدارانی ئێرانەوە بە تۆمەتی"ثروثاطەندە کردن دذی دەولَەت،"سزای سالَێك زیندانی بەسەردا سەثێنرا، ئەمەش بەهۆی ئەنجامدانی ضاوثێکەوتنێك لەطەلَ یەکێك لە میدیا نێودەولَەتیەکان کە تێیدا رِەخنەی لە برِیاری لە سێدارەدانی یەکێك لە کەیسەکانی طرتبوو.

سەرکوتکردن و کردنە ئامانجی رِێکخراوەکانی کۆمەلَطەی مەدەنی لەلایەن دەسەلأتدارانی ئێرانەوە کاتێك دەستی ثێکرد کە مەحموود ئەحمەدی نەذاد بۆ یەکەم جار و لە سالَی 2005 دا وەك سەرۆکی ئەو وولأتە هەلَبذێردرا، ئەوەش ئامادەیەك بوو بۆ سەرهەلَدان و بەهێز بوونی دەسەلأتی محافزکارەکان کە ئەمانیش ثێك دێن لە بەرثرس و لایەنطرانی شۆرِشی ئیسلامی و هێزەکانی (باسیج) کە میلیشیایەکی ضەکداری نزیك لە سوثای ثازدارانە، لەطەلَ دەربرِینی ثشتیوانیەکانی رِابەری یەکەمی ئێران (ئایەتوولأ خامنەی) بۆ ئەو شالأوە سەرکوتکاریەی ئەحمەدی نەذاد دەستی ثێکردبوو.

لەذێر دەسەلأتی سەرۆکایەتی ئەحمەدی نەذاد، هەلَوێستی حکومەتی ئێران لە بەرامبەر رِێکخراوە ناحکومیەکان لە ثالَثشتیکردن و هانداني بە حەزەرەوە کە ئەم شێوازە لە ذێر دەسەلأتی سەرۆکایەتی محمدی خامنەیی سەرۆکی ثێشووی ئێران ثەیرِەو دەکرا ، طۆرِا بۆ طومان و دوذمنکاریەکی ئاشکرا. حکومەت بەردەوام رِێو شوێنی ئەمنی توندتری بەرامبەر رِێکخراوە ناحکومیەکان دەطرتەبەر و زۆر جار تۆمەتباری دەکردن بە "ئامێرێك بۆ جێبەجێکردنی مەرامەکانی بیطانە". هەروەها دەسەلأتدارانی ئێران فشاري زیاتریان دەخستە سەر کاری ضالاکەوانان لە رِیطەی نەدانی مۆلَەتی کارکردن ثێیان و زۆرجار حکومەت رِەتي دەکردەوە هیض نووسراو و رِوونکردنەوەیەك بدات لەسەر رِەتکردنەوەی داواکاریەکانیان، کە ئەمەش بەثێی یاساکانی ئێران رِیطەثێدراوە. زیادبوونی فشار لەسەر ضالاکەوانانی کۆمەلَطەی مەدەنی لەذێر دەسەلأتی ئەحمەدی نەذاد، هەندێکیانی ناضار کرد لە ئێران هەلَبێن و ببنە ئاوارە و ثەنابەر لە وولأتانی دەرەوە. لە سالَی 2009 وە ذمارەی ئەو ضالاکەوانانەی داوایان ثێشکەش کردووە بۆ وەرطرتنی مافی ثەنابەریَتي و نیشتەجێ بوون لە وولأتانی سێیەم بە رِێذەیەکی بەرضاو زیادی کردووە.بەثێی ئامارێکی کۆمیتەی بالأی ثەنابەرانی نەتەوە یەکطرتووەکان کە لە 44 وولأتی ثیشەسازیدا ئەنجام دراوە، لە سالَی 2009دا، 537،11 ئاوارەی ئێرانی نوێ داوایان بۆ مافی ثەنابەریَتی لەو 44 وولأتەدا ثێشکەش کردووە: لە سالَی 2010دا ذمارەکە زیادی کردووە بۆ 185،15 و لە سالَی 2011دا بۆ 128،18.
زۆرترین رِێذەی داواکاریية نوێیەکان بۆ مافی ثەنابەریَتی لە تورکیا ثێشکەش کراون. لە سالَی 2009 تا 2011، ذمارەی ثەنابەرە ئێرانیەکان لە تورکیادا بە رِێذەی %72 زیادی کردووە
.
بەثێی ووتەی کۆمیتەی بالأی ثەنابەرانی نەتەوە یەکطرتووەکان لە تورکیا و عێراق، زۆرێك لەو ضالاکەوانە ئێرانیانەی ناویان لە کۆمیتەکەیان تۆمار کردووە دەلَێن لە ترسی هەرِەشە و ضەوساندنەوە وولأتەکەیان جێهێشتووە. حکومەتی تورکیا بۆ ماوەیەکی کاتی مافی ثەنابەرییَتی بەو ئاوارانە دەدات کە دەضنە وولأتەکەی تا ئەوکاتەی کۆمیتەی بالأی ثەنابەرانی نەتەوەیەکطرتووەکان دەیانطوێزێتەوە بۆ وولأتانی سێیەم. هەندێکی تر لە ضالاکەوانانی ئێرانی کە زۆرینەیان لە رِەطەزی کوردن بوونەتە ثەنابەر لە کوردستانی عێراق، ئەم کەسانە ووتیان کە لەوێ ذیانیان بە تەواوی ثارێزراو نیە و ثێویستیان بە نیشتەجێ بوونە لە وولأتی سێیەم بە زووترین کات.

هیومان رِایتس ووِض داوا لة حکومةتی ئیَران دةکات کؤتای بة شالأوة سةرکوتکاریةکةی لة دذی خؤثیشاندةران و ضالاکةوانانی کؤمةلَطةی مةدةنی بهیَنیَت. نابیَت ضالاکةوانان و رِةخنةطرانی دةسةلأت لةبةر ثةیرِةوکردنی مافةکانیان لة ئازادی رِادةربرِین و طردبوونةوةی ئاشتیانة و دروستکردنی ریَکخراوی مةدةنی، رِوبةرِوی دووریانیَکی مةترسیدار ببنةوة کة لة بةندکردن یان جیَهیَشتنی وولأتدا خؤی ببینیَتةوة. هیومان رِایتس ووِض داوا لة حکومةتی هةریَمی کوردستان دةکات ثاریَزطاری لة سةلامةتی ذیانی ئاوارة ئیَرانیةکان بکات و دوورکةویَتةوة لة هةرِةشة و فشار کردن لة دذی ئةو ئاوارانةی بةردةوامن لة ثةیرِةوکردنی مافة سیاسیةکانیان بة شیَوةیةکی ئاشتیانة. هةروةها داوا لة حکومةتی تورکیا دةکات هةلی کارو ذیانیَکی ئاسوودة برِةخسیَنیَ بؤ ئةو ئاوارة و ثةنابةرانةی لة وولأتةکةیدا ناویان تؤمارکراوةو ئیَستا لة ضاوةرِوانی نیشتةجیَ بووندان لة وولأتانی سیَیةم. ثیَویستة تورکیا رِیَطة بدات دکتؤر ئةحمةد شةهید، کة رِیثؤرتةریَکی تایبةتة لةسةر بارودؤخی مافی مرؤظ لة ئیَران، سةردانی وولأتةکةی بکات بؤئةوةی بتوانیَت ضاوی بة ئاوارة ئیَرانیةکان بکةویَت و رِاثؤرتی دؤکیومیَنتاری لة سةر ثیَشیَلکاریةکان ئامادة بکات. لة کؤتایدا، هیومان رِایتس ووِض داوا لة وولأتانی سیَیةم دةکات کة ثةلة بکةن لة جیَبةجیَ کردنی کةیسی ئةو ثةنابةرانةی ثیَویستة بة زووترین کات ناوضةکة جیَبهیَلَن. هةروةها هیومان رِایتس ووِض داوایان لیَدةکات کة ذمارةیةکی زؤر لةو ئاوارانة قبولَ بکةن کة هیض رِیَطةضارةیةکی تریان نیة جطة لة وةرطرتنی مافی ثةنابةریَتی لة یةکیَك لة وولأتانی دةرةوة.

ثێشنیاز

بۆ حکومەتی ئێران

ڕەشبطیری و مامەڵەی زیندانیان لە کاتی دەستبەسەریدا

- ئازادکردنی هەموو ئەو ئەو کەسانەی زیندانی کراون لەبەر ثەیڕەوکردنی مافەکانیان لە ئازادی ڕادەربڕین و طردبوونەوە و دروستکردنی کۆمەڵطەی مەدەنی بەشێوەیەکی ئاشتیانە.
- ئاطادار کردنەوەی کەس و کاری زیندانیەکان لە شوێن و ڕەوش و طوزەرانی زیندانیەکانیان و ڕێطەیان ثێبدرێت سەردانیان بکەن.
- نەهێشتنی زیندانی تاکە کەسی.
- لێکۆڵینەوە و وەلأمدانەوەی خێرای هەموو ئەو سکالأ یاسایانەی ثێشکەش کراون لە دذی خراث مامەڵەکردن و ئەشکەنجەدانی دەستطیر کراوەکان.
- تەمبێکردن و سزادانی هەموو ئەو لێثرسراوانەی وەزارەتی زانیاری ئێران کە بەرثرسیارن لە خراث مامەڵە کردنی بەندیەکانی زیندانی ئێظن209.
- زیندانی ئێظن 209 کە لەلایەن وەزارەتی هەواڵطریەوە بەڕێوە دەبرێت، بخرێتە ذێر ضاودێری زیندانە حکومیەکان، یان ڕێکخراوی ضاکسازی ثێوەرە ئەمنیەکان یان هەر بە تەواوی دابخرێ.

ضاکسازی یاسای

- ضاکسازی کردن یان لابردنی ئەو یاسا ئەمنیانەی کە ثێناسەیەکی ڕوونیان نیە لە نێو برطەکانی یاسای سزادانی ئیسلامیدا, وەك یاسای "سوکایەتی کردن" لە دذی ئاسایشی نەتەوەیی و نێو نەتەوەی ئێران (یاسا ئەمنیەکان) لەطەڵ ضەند یاسایەکی تر هەرلەضوارضێوەی برطەکانی یاسای سزادانی ئیسلامی کە ڕێطە بە حکومەت دەدا دەستی کراوە بێت لە سەرکوتکردنی کوێرانە و سزادانی ئەو کەسانەی بەشێوەیەکی ئاشتی خوازانە ثەیڕەوی مافە سیاسیەکانیان دەکەن. حکومەتی ئێران بەبیانووی هەڕەشە بۆسەر "ئاسایشی نەتەویی" لەم برِطانەی لای خوارەوەدا و ضەند برطەیەکی ترثێشێلی ئەو یاسا نێودەوڵەتیانە دەکات کە بڕیاری داوە ثاثەند بێت ثێێەوە:
  - ماددەی 498 لە یاسا ئەمنیەکان، دامەزراندنی هەر طروثێك کە "تێکدانی ئاسایشی نەتەوەیی" ئێرانی لە ثشتەوە بێت بە تاوان لە قەڵەم دەدات.
  - ماددەی 500، سزای سێ مانط تا ساڵێك زیندانی بەسەر هەرکەسێکدا دەسەثێنێ کە تۆمەتی "ثروثاطەندە کردنی لە دذی سەقامطیری کۆماری ئیسلامی ئێران یان ثروثاطەندە کردن لە قازانجی هەر طرووث و دامەزراوەیەك کە دذی سەقامطیری ئێران بێت." بەسەردا ساغ ببێتەوە.
  - ماددەی 610، "کۆبوونەوە و ثیلان طێڕان لە دذی ئاسایشی ناوخۆ یان ئاسایشی نێو نەتەوەی ئێران، تێوەطلان لە هەر کارێکی لەو جۆرە" بە تاوان لەقەڵەم دەدا و سزاکەی لە سێ ساڵەوە تا ثێنج ساڵ زیندانیکردن دەبێت.
  - ماددەی 618، تێکدانی سەقامطیری و ئاسوودەی و ئارامی کۆمەڵطە یان ڕێطری کردنی خەڵك لە کارکردن" بە تاوان لەقەڵەم دەدا و سزاکەی لە سێ مانطەوە بۆ ساڵێك زیندانی کردن دەبێت،لەطەڵ لێدانی 74 جەڵدە.

- ماددەی 513، لە یاسای سزادانی ئیسلامی هەر "سووکایەتی کردنێك" بە "ثیرۆزیەکانی ئیسلام" یان کەسایەتیەکانی ئاینی ئیسلام، بە تاوان لەقەڵەم دەدا و سزاکەی لە ساڵێکەوە بۆ ثێنج ساڵ زیندانی کردن دەبێت، لە هەندێ بارودۆخدا دەکرێ سزاکەی مردن بێت.
- ماددەی 514، هەر "سوکایەتی کردنێکی" ڕاستەوخۆ بە ڕابەری یەکەمی کۆماری ئیسلامی ئێران، ئایەتولاً خامنەی، یان ڕابەری یەکەمی ئەوکاتەی وولأت، بە تاوان لە قەڵەم دەدات و سزاکەی لە شەش مانطەوە بۆ دوو ساڵ زیندانی کردن دەبێت.

- ثێناسەیەکی ڕوون بۆ "ئاسایشی نەتەوەیی" و "ثێشێلکردنەکان لە دژی" بە زاراوەیەك کە نەبێتە مایەی ثێشێلکردنی مافەکانی ئازادی ڕادەربڕین و طردبوونەوە و دروستکردنی ڕێکخراوی مەدەنی کە لە یاسا نێو دەوڵەتیەکاندا ضەسثاون.
- لابردنی ئەو یاسایانەی کە لە برِطەی سزادانی ئیسلامیدا هاتووە، "سوکایەتی کردن" بە کەسایەتیە ئاینیەکان و سەرکردە حکومیەکان" بە تاوان لەقەڵەم دەدات.
- طۆڕینی ئەو برِطانەی لە یاسای سزای تاواندا ڕێطە بە دەسەلأتداران دەدا بە ڕەتکردنەوەی مافی هەبوونی ثارێزەر لە قۆناغی لێکۆڵینەوە و دەستبەسەر کردنی ثێش دادطایي کردندا. ثێویستە حکومەت ڕێطە بە زیندانیان بدات بە ئازادی و بەبێ ضاودێری کردن ثارێزەرەکانیان ببینن لە قۆناغی دەستبەسەری و دادطایي کردندا.
- هەنطاونان بۆ بەرقەرارکردنی "یاسای مافەکانی هاولأتیان" لە زیندانەکانی ئێراندا کە لەلایەن سەرۆکی دادطای بالأ، ئایەتوولاً خامنەی لە ساڵی 2004 دا ثەسەند کراوە. "یاسای مافەکانی هاولأتیان" بەثێضەوانەی ئەو یاسایانەی مەرجی ئەمنیان لەطەڵدایە، بۆ ئەوەیە لە هەموو بارودۆخێکدا جێ بەجێ بکرێت.

بۆ حکومەتی تورکیا

- ڕێطەدان بە دکتۆر ئەحمەد شەهید، کە ڕیثۆرتەرێکی تایبەتی نەتەوە یەکطرتووەکانە لەسەر بارودۆخی مافی مرۆڤ لە ئێران، بۆ سەردان کردنی ئەو وولأتە تا بتوانێ ضاوثێکەوتن لەطەڵ ئاوارەو ثەنابەرە ئێرانیەکان ئەنجامبداو ڕاثۆرتی دۆکیومێنتاری لەسەر ثێشێلکاریەکان لە دژیان ئامادە بکات بەثێی ئەو ئەرکەی ثێی سثێردراوە.
- دڵنیاکردنەوەی بەرثرسانی حکومی و هێزەکانی ثۆلیس لە بەرێزەوە مامەڵەکردن لەطەڵ ئاوارە و ثەنابەرە ئێرانیەکان بەبێ جیاوازی کردن و بە جۆرێك لەطەڵ بنەمای مافەکانی مرۆڤدا بطونجێ.
- ئەو ئاوارە و ثەنابەرانەی ناویان تۆمار کراوە ڕێطەیان ثێ بدرێت بە ئازادی بطەرێن و لە هەر شوێنێك کە خۆیان بیانەوێ نیشتەجێ ببن، تەنها لە ضەند بارودۆخێکی ثێویستدا نەبێت وەك بوونە هۆکاری مەترسی بۆ سەر تەندروستی طشتی و ئاسایشی نەتەوەیی کە ئەوەش تەنها بەسەر ئەو کەسانەدا جێبەجێ بکرێت کە دەبنە هۆکاری ئەو مەترسیانە، هەروەها ئەم یاسایانە بە یەکسانی بەسەر هەموویاندا جێبەحێ بکرێت بەبێ جیاکاریکردن بەرامبەر نەتەوەیەکی دیاری کراو.
- لێبووردنی ئاوارە و ثەنابەرەکان لەو برە ثارەیەی کەثێویستە بیدەن بۆ وەدەستهێنانی کارتی مۆڵەتی مانەوە، هەروەها ڕێطەیان لێ نەطیرێ لە ضوونەدەرەوەی وولأت ئەطەر توانای دابین کردنی ئەو برە ثارەیان نەبوو.
- ثێدانی کارتی مۆڵەتی کارکردن بە هەموو ئەو ئاوارە و ثەنابەرانەی ناویان تۆمار کراوە بەبێ ثارەی زیادە و مەرجی و زیادە.
- دەستەبەرکردنی مافی خزمەت طوزاری تەندروستی و دابین کردنی داودەرمان بۆ هەموو ئاوارە و ثەنابەرەکان بە هەمان ئەو ئاسانکاریەی کە بێطانەیەکی یاسای دەتوانێ بە دەستی بهێنێ لەو وولأتەدا.

بۆ حکومەتی هەرێمی کوردستان

- دوورکەوتنەوە لە هەڕەشە و فشار خستنە سەر ئەو ئاوارانەی بەردەوامن لەسەر ضالاکیە سیاسیەکانیان لەدذی حکومەتی ئێران بەشێوەیەکی ئاشتی خوازانە،لە ناوضەکانی ذێر دەسەلأتی حکومەتی هەرێم.
- ثێویست نەکردنی هێنانی نووسراوی ثشتطیری لە یەکێك لە ثارتە کوردیە ئێرانیەکانی ناو هەرێمی کوردستان یان ثارتە کوردیەکانی کوردستانەوە، وەك مەرجێك بۆ ثێدانی مافی مانەوە یان تازەکردنەوەی مؤلَەتی مانەوەکانیان.
- یەکخستنی مەرجەکانی مانەوە بۆ ئاوارە و ثەنابەران، هەروەها ئازادیان ثێبدریَ لە طەڕان و نیشتەجێبوون لە ناوضە جیاوازەکانی کوردستاندا، تەنها لە هەندیَ بارودۆخی ثێویسدا نەبێت وەك بوونە هۆکاری مەترسی بۆ سەر تەندروستی طشتی و ئاسایشی نەتەوەیی، ئەوەش تەنها تەنها بەسەر ئەو کەسانەدا جێبەجیَ بکرێن کە بوونەتە هۆکاری ئەو مەترسیانە.

بۆ ئۆفیسی کۆمیتەی بالأی ثەنابەرانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکطرتووەکان

- بوونی ثەیوەندی بەردەوام لەطەلَ ئاوارە و ثەنابەرەکاندا بە مەبەستی طفتوطۆکردن لەسەر داهاتووي کەیسەکانیان و دۆزینەوەی ضارەسەری طونجاو بۆیان.
- لە نزیکەوە ضاودێری کردن و ئامادەدان بە هەر هێرش و هەڕەشەیەك کە ئاوارە و ثەنابەرە ئێرانیەکانی نیشتەجێی کوردستانی عێراق دەکرێت لەلایەن دەزطای هەواڵطری ئێرانەوە.

بۆ وولأتانی سێیەم، وولأتانی ئەوروثا، کەنەدا، ئوسترالیا و وولأتە یەکطرتووەکانی ئەمریکا

- طوَڕانکاریکردن و ئاسان کردنی ثرۆسەی ثشکنینی ثێشینەی ئەمنی و ضەند ثشکنینێکی یاسای تر ئەمەش لە ثێناو دلَنیا بوون لە وەرطرتنی ئەو ئاوارانەی کەثێشتر قبولَکراون بوَ نیشتەجيَ بوون لە وولأتەکانتان لە ماوەیەکی طونجاودا.
- ناسینەوەی ئەو طرفتەی کە هەندێك لە ئاوارە کوردە ئێرانیەکانی نیشتەجێی هەرێمی کوردستان ناتوانن لە ڕووی یاساییەوە وەك هاولأتیەکی ناوخۆی کوردستانی عێراق مافەکانیان بۆ دەستەبەر بکرێت، بۆیە ئەم کەسانە ڕەضاو بکرێن بۆ نیشتەجیَ بوون لە وولأتەکانی سێیەم.
- قبولَکردنی ذمارەیەکی زیاتر لە ثەنابەرە ئێرانیەکان لە دەرەوەی ضوارضێوەی کاری کۆمیتەی بالأی ثەنابەرانی نەتەوە یەکطرتووەکان، بە تایبەت ئەوانەی ئێرانیان جێهێشتووە لەئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هەڕەشەو ضەوسانەوە بەهۆی ضالاکیە سیاسي و مەدەنیەکانیان.
- دابین کردنی ظیزەی خوێندن بۆ ئەو ئاوارە ئێرانیانەی کە بێبەش کراون لە مافی خوێندن لە زانکۆکانی ئێران یان نەیان توانیوە بەردەوامبن لە خوێندن بەهۆی ضالاکیە سیاسی و مەدەنیەکانیانەوە.

طوزةران وذيانى ئاوارةييان

بةثيَى ئامارةكانى رِيَكخراوى كؤميتةى بالأَى ثةنابةرانى نةتةوة يةكطرتووةكان كة لة 44 وولأَتى ثيشةسازيدا ئةنجام دراوة، لة سالَى 2009 دا، 11،537 ئيَرانى نوىَ داواى مافى ثةنابةريَتيان لةو وولأَتانة كردووة،لة سالَى 2010 دا، ذمارةكة هةلَكشاوة بؤ 15،185 و لة سالَى 2011دا، بؤ 18،128.[1] زؤرترين ذمارةى ئةم داواكاريانة لة وولأَتى توركيا ثيَشكةش كراوة. لة سالَى 2005وة، ضةند سةد ئيَرانيةكى تر داواى مافى ثةنابةريَتيان لة باكورى عيَراق كة دةكةويَتة ذيَر دةسةلأَتى حكومةتى هةريَمى كوردستانةوة ثيَشكةش كردووة.[2]

هةرضةندة لة ثاش سالَى 2009 وة، كؤرِةويَكى بة كؤمةلَى ئيَرانيةكان بؤ جيَهيَشتنى وولأَتةكةيان دةستى ثيَنةكردووة ضونكة ذمارةكة لة ساليَكدا لة20،000 كةس كةمترة لة سةرتاسةرى جيهاندا، بةلأَم لة ثاش ئةو سالَةوة، ذمارةى ئةو كةسانةى داواى مافى ثةنابةريَتيان ثيَشكةش كردوة و ئةو ضالاكةوانانةى وولأَتةكةيان جيَهيَشتووة بة رِيَذةيةكى بةرضاو زيادى كردووة. لة ثاش خؤثيشاندانةكانى حوزةيرانى سالَى 2009 و دةستثيَكردنى شالأَوة سةركوتكاريةكةى دةسةلأَتدارانى ئيَران، ضةند وولأَتيَكى يةكيَتى ئةوروثا وةك ئةلَمانيا و ئيتالَيا و فةرةنسا لة دةرةوةى ضوارضيَوةى كارى كؤميتةى بالأَى ثةنابةران ظيزةيان بؤ ضةندين ضالاكةوانى مةدةنى و رِؤذنامةنووس و نةيارانى سياسى و ضالاكةوانانى مافةكانى مرؤظى ئيَرانى دابين كردووة. بةشيَكى ترى ئةو كةسانةى كة ئيَرانيان جيَهيَشتووة لة ثاش سالَى 2009 وة، بة رِيَطةى نایاسايى لة وولأَتى توركياوة ثةرِيوونةتةوة بؤ يؤنان و لة هةولَى بة دةستهيَنانى مافى ثةنابةريَتيدان لة يةكيَك لة وولأَتانى يةكيَتى ئةوروثا، بةشيَكيشيان لة توركيا و باكورى عيَراق و شويَنةكانى تر ناويان تؤمار كردووة بؤ داواكردنى مافى ثةنابةريَتى و نيشتةجىَ بوون لة يةكيَك لة وولأَتانى سيَيةم.

لة ضةند سالَى رِابردوودا، هيواى نيشتةجىَ بوون لة وولأَتانى سيَيةمى وةك ئةمريكا و ئةوروثا و كةنةدا و ئوستراليا كة زؤرترين داخوازى ئاوارة و ثةنابةرانى لةسةرة، لاواز بووة، بةشيَكى سةرةكى لةبةرةوةية كة وولأَتانى ئةوروثا دةرطايان بة رِووى ئاوارة و ثةنابةرة ئيَرانيةكاندا داخستووة. بةثيَى ووتةى بةرثرسانى كؤميتةى بالأَى ثةنابةرانى نةتةوة يةكطرتووةكان، لة ئيَستادا و بة شيَوةيةكى سةرةكى، وولأَتانى ئةمريكا و كةنةدا و ئوستراليا و نةرويج و فنلةندا شويَنى نيشتةجىَ بوونى ئيَرانيةكانن.[3]

---

[1] ئةم ئامارانة هةموو ئةو ذمارةية ناطريَتةوة كة لة سةرتاسةرى جيهانداية ، ضونكة ضةند وولأَتيَكى ديارى وةك ماليزيا نةخراوةتة ناو داتاكةوة. هةنديَكى تر ذمارةى داواكارةكان لة سالَى 2009 و 2010 دا بة ،15،890 و 19،004ناوزةند دةكةن.

[2] بةثيَى ئامارى كؤميتةى بالأَى ثةنابةران لة عيَران، لة سةرةتاى سالَى 2007وة، لانى كةم 500 ثةنابةرى ئيَرانى لة كؤميتةكةيان ناوى تؤمار كراوة. جطة لةوةى حالَى حازر، لة هةفتةيةكدا، كؤميتةكة 9 تا 10 ثةنابةرى ئيَرانى نوىَ وةردةطرىَ. لة رِيَطةى ثةيوةندى ئيمةيلَةوة لةطةلَ كؤميتةى بالأَى ثةنابةران لة عيَراق لة بةروارى 2ى تشرينى يةكةمى 2012.

[3] ضاوثيَكةوتنى هيومان رايتس وؤض لةطةلَ كؤميتةى بالأَى ثةنابةرانى رِيَكخراوى نةتةوة يةكطرتووةكان لة 10ى مايزى سالَى 2012 دا. لةسالَى 2012 دا، وةلأانى 5000 داواكارى بؤ نيشتةجىَ بوون لةلايةن ثةنابةرانى ئيَرانى و عيَراقى لةلايةن وولأَتة يةكطرتووةكانى ئةمريكاوة . بةثيَى ووتةى كؤميتةى بالأَى ثةنابةران لة ئةنقةرة، دةرضوونى ضةندين ياساى نوىَ لةلايةن وةزارةتى ئاسايشى ناوخؤى ئةمريكاوة كة ثشكنينى ثيَشينةى ئةمنى زياتر لةسةر ثةنابةران ثيَويست دةكات بووةتة هؤكارى دواكةوتنيَكى زؤر كة بة سالَ و نيويَك مةزةندة دةكرىَ لة جيَبةجىَ كردنى كةيسى ئةو ثةنابةرانةى داوايان بؤ نيشتةجىَ بوون لةو وولأَتة ثيَشكةش كردووة. هةر بةثيَى ووتةى ئؤفيسى كؤميتةى ثةنابةران, وولأَتى كةنةدا تواناكانى بؤ وةرطرتنى ثةنابةران لة ساليَكدا بوَ 900 ثةنابةر زياتر كردووة (سالَى رِابردوو تواناكةى بةرزكردةوة بؤ 600). ئوستراليا تواناكانى زياد كردووة بؤ وةرطرتنى 400 ثةنابةر لةم سالَدا. ئؤفتسى كؤميتةى ثةنابةرانى نةتةوة يةكطرتووةكان لة ئةنقةرة ئامادةى بةوةكرد كة ئوستراليا ثرؤطراميَكى تايبةتى خيَراى هةية كة 200 جيَطة لةخؤ دةطرىَ بؤ ئةو ئاوارانةى كةس و كاريان لة وولأَتةكةى نيشتةجيَية. بةثيَى ئامارى كؤميتةكة، لة سالَى 2012 دا، وولأَتى نةرويج 1200 ثةنابةرى لة سةرتاسةرى جيهاندا وةرطرتووة كة 150يان بؤ ئةو ئيَرانيانة بوون لة توركيا نيشتةجيَن و 100جيَطةى تريان بؤ ئةو ئةفغانيانةى لة ئيَراندان. هةروةها فينلةندا، 150 ثةنابةرى قبولَكردووة لةو ئيَرانى و عيَراقى و ئةفغانيانةى لة توركيان